

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ

THE EVOLUTION OF SCIENTIFIC APPROACHES TO FORMATION INTERACTION STRATEGY BETWEEN STATE AND BUSINESS

Дослідження присвячено аналізу наукових підходів до формування стратегій взаємодії держави та бізнесу. У статті виявлений взаємозв'язок між державою та бізнес-середовищем. Проаналізований інституційний підхід до виявлення ролі держави в бізнес-середовищі. Розглянуті загальні функції держави. Запропонований авторський підхід до формування збалансованої стратегії взаємодії держави та бізнесу.

Ключові слова: держава, бізнес-середовище, взаємодія, стратегія, інституційний підхід.

Исследование посвящено анализу научных подходов к формированию стратегии взаимодействия государства и бизнеса. В статье выявлена взаимосвязь между государством и бизнес-средой. Проанализированный институциональный подход к выявлению роли государства в бизнес-среде.

Рассмотрены общие функции государства. Предложенный авторский подход к формированию сбалансированной стратегии взаимодействия государства и бизнеса.

Ключевые слова: государство, бизнес-среда, взаимодействие, стратегия, институциональный подход.

The research deals with the analysis of scientific approaches to the development of interaction strategies between state and business. General functions of the state are considered. Author approach to formation of a balanced strategy of interaction between state and business is proposed.

Key words: state, business environment, interaction, strategy, institutional approach.

УДК 334.012.32:[330.342+336.531.2+336.225.67+346+35.072.2]

Мартинець В.В.

к.е.н., старший викладач
кафедри управління
Сумський державний університет

Постановка проблеми. Одним з основних напрямів державного управління є узгодженість інтересів представників політичних інститутів і бізнесу. На процес побудови і функціонування системи взаємодії держави та бізнесу впливають ряд факторів: історичний розвиток держави, рівень соціально-економічного розвитку країни, ступінь економічних, політичних, соціальних кризових процесів, політична система країни, інституційне середовище, рівень політичної культури та інші. Ефективна взаємодія держави та бізнесу в інституційному середовищі забезпечує соціально-економічний розвиток на мікро та макrorівнях. В останні роки соціально-економічного розвитку України спостерігається непродуктивна взаємодія держави та бізнесу, що негативно впливає на розвиток національної економіки та якість життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблеми взаємодії держави та бізнесу представлено в роботах таких науковців: А.Л. Бержанір та Л.Л. Стрембіцька проаналізували стратегії відносин влади та бізнесу на початковому етапі становлення ринкових відносин в Україні [1]; М.А. Москальов та А.А. Москальов виокремили характерні ознаки моделей взаємодії держави з бізнес-середовищем, що склалися у світовій практиці, запропонували модель взаємодії господарюючих суб'єктів і державних органів, яка вимагає формування відповідних інституційних рамок для такого співробітництва [6]; А.А. Митник визначив переваги та недоліки інституційної та посередницької моделей взаємодії держави та бізнесу [5]; С.А. Квітка зазначає, що більш доцільно говорити про роль держави в економіці не взагалі, а вихо-

дячи з конкретної соціально-економічної і політичної ситуації в тій чи іншій країні [4].

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення наукових підходів до формування стратегії взаємодії держави та бізнесу, розроблення ефективної стратегії взаємодії держави та бізнесу в умовах ринкової економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для виявлення ролі держави в національній економіці, з нашої точки зору, доцільно розглянути еволюційний процес становлення та розвитку держави. В теорії державного управління існують наступні теорії походження та розвитку держави:

- патріархальна теорія – створення держави є наслідком розростання сім'ї, поєднання родів у племена, племена у спільноти, спільноти у державні утворювання;
- теократична теорія – вивчає божественне походження держави;
- теорія насильства – держава виникла в результаті війн та захоплень сильними групами більш слабких;
- договірна теорія – виникнення держави є результатом укладання угод між людьми про об'єднання з метою забезпечення впорядкованого суспільного життя та забезпечення безпеки;
- марксистська теорія – виникнення держави є результатом поділу суспільства на класи та поява правлячого класу;
- інституційна теорія – держава є базовим інститутом політичної системи, діяльність якого полягає у виконанні державних функцій, регулюванні економічних, політичних, соціальних процесів, забезпеченні умов розвитку національної економіки, задоволенні соціальних потреб.

В умовах ринкової економіки «держава – це полісистемне явище, що забезпечує всеохоплюючий взаємозв'язок економічних, політичних, соціальних, законодавчо-правових, управлінсько-регулятивних, національно-етичних, гуманітарних, інформаційних та морально-етичних комунікацій [7, с. 7]», держава взаємодіє з суспільством, бізнесом, міжнародними інституціями.

Наразі тривають дискусії щодо формування ефективної системи взаємодії бізнесу і держави. У світовій практиці використовується ліберальна модель та модель соціально-орієнтованого ринку. Ліберальна модель – характеризується незначним державним втручанням та мінімальній участі держави у вирішенні соціальних проблем, модель соціально-орієнтованого ринку це – значне державне регулювання соціально-економічних процесів [9]. В розвинутих країнах стратегії взаємовідносини держави та бізнесу представлені різними теоріями. Перша група теорій пояснює зростання ролі держави з технічним прогресом, демографічними зрушеннями. Так демографічні зрушення призвели до посилення державної соціальної політики, розширення державних послуг охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища. Друга група, враховуючи роль соціального середовища, пояснює роль держави в соціально-економічних процесах з впливом політичних факторів. Держава через законодавчі інститути координує інтереси різних суспільних груп [4]. На початку і в середині 1990-х років в політично-економічній системі України існувало дві моделі взаємодії держави та бізнесу «захоплення держави» і «вільне підприємництво». Сутність моделі «захоплення держави» полягає у тому, що «відбулося фактичне зрощення державної влади з великим капіталом, тобто виникла система взаємовідносин, яку називають олігархічною системою» За моделлю «вільного підприємництва» державні інституції є неідеальними і не зацікавленими у розробці системи стимулів для розвитку малих та середніх підприємств, отже дрібні та середні підприємства стикаються зі значними обмеженнями для розвитку бізнесу [1]. На думку О.І. Соскіна держава працює за моделлю державно-монополістичного капіталізму, що полягає в надмірному перевищенні державного регулювання національної економіки, монопольному зміцненні позицій великого фінансово-промислового капіталу. Для забезпечення економічного розвитку України необхідно змінити «модель державного регулювання національною економікою на таку, яка реально забезпечує розвиток конкуренції, середнього класу, дрібної і середньої приватної власності, місцевого самоврядування» [8].

В останні роки в Україні відбувається зміна підходів до організації процесу взаємодії держави та бізнесу. Ця взаємодія може бути структурована у

трьох основних взаємозалежних площинах: політичній, соціальній, економічній [5].

Для забезпечення розвитку національної економіки і підвищення добробуту населення, з нашої точки зору, доцільно впроваджувати інституційний підхід до формування стратегії взаємодії держави та бізнесу. З позиції інституційного підходу держава розглядається як політичний інститут, що формує «правила гри» в інституційному середовищі, крім того виконує ці правила і висуває вимоги до виконання цих правил бізнесу. Завдяки чому формується збалансована стратегія взаємодії держави та бізнесу, що полягає в балансі впливу і залежності держави від бізнесу, бізнесу від держави. Метою впровадження запропонованої стратегії є незадоволення дрібновласницького інтересу представників держави та бізнесу, а цілеспрямований розвиток національної економіки, виконання соціальних зобов'язань перед суспільством.

Щоб з'ясувати роль і місце держави в економічному розвитку інституційна теорія використовує двоїстий підхід до вивчення інститутів. З одного боку інститути диктують установки поведінки економічних суб'єктів при цьому визначають межі взаємодії в ринковому середовищі не завжди враховуючи інтереси і потреби підприємств. Отже, створюють «інституційну пастку», що сприяє розвитку опортуністичної поведінки та підвищенню трансакційних витрат, тим самим знижується ефективність інституційного середовища і гальмує розвиток національної економіки. З іншого боку ефективне інституційне середовище формує позитивний бізнес-клімат розвитку підприємств, тим самим забезпечує економію трансакційних витрат і підвищує ефективність трансакцій.

Держава формує інституційне середовище, яке відіграє значну роль в функціонуванні і розвитку бізнесу. Інституційне середовище представлене формальними та неформальними інститутами. Формальні та неформальні інститути створюють певні правила, що регламентують та координують діяльність підприємств бізнес-середовища, формують систему стимулів. Ефективність цих правил та стимулів визначається динамікою розвитку підприємств та зростанням валового внутрішнього продукту. Існують певні відмінності між формальних та неформальних інститутів, а саме:

- формальні інститути створюються вищим політичним інститутом державою, не завжди враховують інтереси, потреби бізнесу та суспільства. По мірі розвитку ринкової економіки можуть виникати нові формальні інститути, вони можуть об'єднуватися, припиняти діяльність, розширювати повноваження. Неформальні інститути виникають спонтанно;

- діяльність формальних інститутів відбувається в правовому полі, неформальні виникають та функціонують під впливом соціально-культур-

них, соціально-психологічних, морально-етичних факторів;

- утримання формальних державних інститутів відбувається за рахунок бюджетів різних рівнів на функціонування неформальних інститутів бюджетні ресурси непотрібні;

- неформальні інститути можуть функціонувати паралельно з формальними, як субститути або в разі невиконання покладених функцій на формальні інститути виникають неформальні інститути;

- діяльність формальних інститутів спрямована на досягнення загальної суспільної цілі. Управлінські рішення з досягнення загальної цілі приймаються чиновниками на всіх рівнях державного управління. При прийнятті рішень чи розподілі фінансових ресурсів в національному інституційному середовищі в деяких випадках спостерігається корупційна складова, що негативно впливає на економіку та імідж держави у світовому політичному просторі. Для усунення корупційної складової в національному інституційному середовищі «необхідна політична воля української влади щодо реалізації скоординованих та прозорих дій подолання корупції, формування законодавчо закріпленого механізму цивілізованого лобювання бізнес-інтересів з паралельним усуненням представників бізнесу з органів державної влади» [2, с. 25].

- поведінка економічних суб'єктів в бізнес-середовищі може супроводжуватися проявами опортуністичної поведінки а саме: випуск неякісної продукції, недобросовісне відношення до споживачів, невиконання фінансових зобов'язань, досягнення цілей підприємства чи власних цілей менеджменту підприємства через корупційну складову. Формальні інститути впливають на ступінь раціональності поведінки економічних суб'єктів через систему штрафних санкцій, неформальні через систему морально-етичних норм та правил.

Роль держави як базового політичного інституту в інституційному середовищі полягає в виконанні наступних основних функцій:

- економічної – полягає в створенні умов функціонування національної економіки, регулюванні економічних процесів, забезпеченні економічної стабільності, створенні стимулів для подальшого економічного розвитку;

- політичної – спрямована на формування політичного режиму, забезпечення політичної стабільності, створення ефективної системи діяльності політичних інститутів, дотримання політичної культури урядовців, парламентарів і чиновників;

- соціальної – включає такі складові: задоволення потреб населення в освіті, роботі, житлі, надання соціальних гарантій, розвиток охорони здоров'я, пенсійне забезпечення;

- правотворчої – право видання законів та інших нормативно-правових актів, забезпечення правопорядку й законності ;

- екологічної – спрямована на захист навколишнього середовища та ефективне використання природних ресурсів;

- інноваційної – держава стимулює розвиток наукового та інноваційного потенціалу, впровадження інноваційних розробок на підприємствах бізнес – сектору;

- інвестиційної – формує інвестиційний клімат, створює умови для підвищення інвестиційної привабливості на державному та регіональному рівнях;

- дипломатичної – полягає в налагодженні співробітництва з іншими державами та міжнародними інституціями, захист державних інтересів на міжнародній арені;

- оборонної – спрямована на збереження незалежності і територіальної цілісності держави.

Виконання зазначених функцій сприяють ефективній взаємодії держави та бізнесу, економічному розвитку підприємств в національному інституційному середовищі.

У свою чергу для досягнення збалансованої взаємодії держави та бізнесу діяльність підприємств має базуватися на таких основних засадах:

- основним ресурсом підприємств бізнес-середовища є людський капітал, отже менеджмент підприємства має забезпечувати гідні умови та оплату праці, що сприятиме притоку на підприємство кваліфікованого персоналу. Саме кваліфікований персонал є одним з факторів підвищення конкурентоспроможності підприємства як на внутрішньому так і зовнішньому ринках;

- інституційна поведінка менеджменту підприємства має бути спрямована не на досягнення власних матеріальних цілей, а на підвищення прибутковості, фінансової стабільності та розвитку підприємства;

- бізнес має буди орієнтований не лише на максимізацію прибутку, а також на задоволення суспільних інтересів та потреб. Прибуток підприємства доцільно спрямовувати як на розвиток підприємства так і на різного роду соціальні програми;

- діяльність підприємства в інституційному середовищі здійснюється завдяки укладанню різних контрактів, що в свою чергу супроводжується трансакційними витратами. Завданням менеджменту підприємства є розробка ефективної системи управління трансакційними витратами, яка спрямована на мінімізацію трансакційних витрат і підвищенню рентабельності трансакцій;

- однією з задач менеджменту підприємства є підвищення якості та конкурентоспроможності продукції завдяки застосуванню нових технологій та обладнання;

– спільно з центрами сертифікації та стандартизації розроблення і впровадження якісної, прозорої системи стандартизації та сертифікації продукції підприємства. Основними завданнями системи сертифікації та стандартизації продукції, по перше, є ліквідація прояву опортуністичної поведінки органів стандартизації та сертифікації по відношенню до підприємств, що проходять цю процедуру, по друге, створення мотиваційного механізму підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства на зовнішніх та внутрішніх ринках;

– забезпечення інформаційної прозорості, відкритості діяльності підприємства, виконання фінансових зобов'язань, що дасть змогу інвестору оцінити інвестиційну привабливість підприємства і прийняти рішення щодо залучення інвестицій.

Висновки з проведеного дослідження. У ході проведеного дослідження були розглянуті теорії походження держави і моделі взаємодії держави та бізнесу, виявлена роль держави в бізнес-середовищі, проаналізовані основні функції держави в інституційному середовищі. З позиції інституційного підходу автором запропонована збалансована стратегія взаємодії держави та бізнесу, що спрямована на розвиток національної економіки, підвищення добробуту населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бержанір А.Л., Стрембіцька Л.Л. Стратегії взаємодії держави та бізнесу в умовах становлення ринкових відносин в Україні / А.Л. Бержанір, Л.Л. Стрембіцька // Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – 2016. – Випуск 10. – С. 134-139
2. Бойда С.В. Інституційні проблеми формування бізнес-середовища в Україні / С.В. Бойда // Молодий вчений. – 2016. – № 5(32). – С. 23-26
3. Демчишак Р. Наукові підходи до розуміння сутності поняття «політичний інститут» / Р. Демчишак // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2015. – Випуск 27. – С. 9-14.
4. Квітка С. А. Взаємовідносини держави та бізнесу: мінливий баланс впливу / С.А. Квітка // Аспекти публічного управління. – 2014. – № 11-12(13-14). – С. 22-30.
5. Митник А. А. Теоретико-концептуальні моделі взаємодії держави та бізнесу / А.А. Митник [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2015-2/doc/2/06.pdf>.
6. Москальов М.А., Москальов А.А. Моделі взаємодії бізнесу і держави в умовах сучасних трансформацій / М.А. Москальов, А.А. Москальов // Економіка і суспільство. – 2016. – № 5. – С. 14-19
7. Петришина Н.В. Теоретичні підходи до визначення сутності держави / Н.В. Петришина // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2011. – Вип. 14. – С. 3-9.
8. Соскін О.І. Роль державного регулювання у формуванні моделі економічного розвитку: сучасні тренди та українські реалії / О.І. Соскін [Електронний ресурс] – Режим доступу: soskin.info/userfiles/file/2012/.../Soskin_tezy_VSVE.doc.
9. Степаненко С.В. Передумови та необхідність державного регулювання процесів економічного розвитку України / С.В. Степаненко [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-1/.../05.pd.
10. Уманців Ю.М., Міняйло О.І. Еволюція ролі та функцій держави в економіці / Ю.М. Уманців, О.І. Міняйло // Економічний вісник університету. – 2016. – Випуск № 28/1. – С. 140-148.